

Performance and teleology

Claus Peder Pedersen

Nordic Journal of Architectural Research
Volume 19, No 4, 2006, 7 pages
Nordic Association for Architectural Research
Claus Peder Pedersen, Arkitektskolen Aarhus

TOPIC: ARCHITECTS IN THE 21ST CENTURY – AGENTS OF CHANGE?

Abstract:

Performance and teleology.

This article presents a generalized discussion of American and Dutch architectural positions. The article uses Colin Rowe's introduction to "Five Architects" as a prism for this discussion. He criticizes the ideological foundation of heroic modernist architecture, especially its claim of unifying form (physique) with social and programmatic content (morale). His argument serves as a justification for a syntactic formal approach. The article compares this approach to Rem Koolhaas' *Delirious New York* which operates with almost identical schisms. Koolhaas however comes to the almost opposite conclusion. He focuses on the programmatic proliferation of Manhattan's grid. The article claims that these different critical reactions to the totalizing claim of modernistic architecture serve as a starting point for current architectural approaches.

Key words:

'arkitekturteori', 'Colin Rowe', 'Rem Koolhaas', 'Delirious New York', modernisme

“In the closing decades of the previous century the architectural profession increasingly marginalized itself, occasionally to the point of relinquishing its social responsibility. However, the skills of the architect are in fact particularly suited to deal with the hyper complex contingencies of contemporary societies. Basic to the architectural profession is the integration and mutual enhancement of the specific and seemingly antagonistic needs and objectives of many different subsystems into an unbiased whole. The architect knows that her or his Building will be less successful, should one subsystem - economy, technology, functionality, aesthetics, politics, philosophy, etc. - dominate the whole at the expense of the others. The art of the architect is implicitly that of co-operation and integration.”¹

Sådan lyder en del af det ‘call for papers’, der blev udsendt i forbindelse med *Nordic Research Workshop - Architects - Agents of Change in the 21st century*. Citatet indkredser et af de spørgsmål, som arrangørerne ønskede at rejse på konferencen. Det skitserer i kort form en arkitekturhistorisk forestilling om en socialt ansvarlig, samfundsengageret arkitektstand, der oplever et selvskabt sammenbrud i det sene tyvende århundrede forårsaget af en bevidst marginalisering. Samtidig præsenterer citatet også håbet om, at arkitektens traditionelle selvforståelse som kreativt og syntetiserende samlingspunkt for forskellige videns- og praksisformer kan få fornyet betydning i det hyperkomplekse samfund.

Denne tekst tager som citatet udgangspunkt i den bevidste afstandtagen fra troen på arkitekturen som et socialt og politisk instrument, der karakteriserer en række af de mest fremtrædende og betydningsfulde arkitektoniske forestillinger (Eisenman, Rossi, Hejduk, Graves, Libeskind m.fl.) gennem halvferdserne, firserne og ind i halvfemserne. Det er nærliggende at se disse forestillinger som et opgør med den heroiske modernismes håb om at revolutionere samfundet gennem arkitektur, for i stedet at fokusere på en kritisk udforskning af arkitekturens indre, forstået som de formelle syntakser, kodifikationer og regler der betinger arkitekturens fremtræden.

I denne periode bliver det endelige sammenbrud for den revolutionære modernismes ideologier tydeligt. Naturligvis overlevede den socialt og revolutionært opflammede europæiske modernisme ikke uanfægtet 50 år frem fra tyverne og trediverne; men det er ikke desto mindre muligt at se et tydeligt paradigmatisk skift

i de arkitektoniske teorier omkring dette tidspunkt.

I et groft forenklet perspektiv kan man hævde at en stor del af den toneangivende arkitektur umiddelbart forud for dette tidspunkt på forskellige måder forsøgte at opdatere og nuancere den modernistiske arkitekturens forestillinger om arkitekturen som et socialt og politisk instrument. I den arkitektoniske strukturalisme - Team 10, Louis Kahn, Metabolisme etc. - møder man forskellige forsøg på at opløse de rationalistiske bestræbelser der præger dele af den forudgående modernistiske arkitektur. Disse arkitekter korrigerer forestillingen om, at det er muligt at analysere og bestemme de behov og funktioner, som arkitekturen skal opfylde på en entydig måde og fra dette udgangspunkt planlægge byer og udforme bygninger på et objektivt videnskabeligt grundlag. De opgiver de tidligere modernistiske arkitekters teknokratiske overblik og erstatter det med en forestilling om en arkitektur, der tager udgangspunkt i den individuelle krops udmåling af rummet og dens indskrivning i et kompliceret net af universelle sociale relationer. Denne bottom-up-tilgang forsøger at transformere den tidligere modernismens arkitektoniske ‘maskiner’ til strukturer, der er åbne for vekslende brugs- og vækstmønstre over tid. Åbningen medfører imidlertid ikke, at de strukturalistiske arkitekter tager afsked med den modernistiske arkitekturens universelle bestræbelser. Groft karikeret erstatter de Frankfurterkøkkenets taylorisme med Levi-Strauss’ strukturalisme. De opgiver nok forestillingen om, at arkitekturens objekt lader sig beherske entydigt og endegyldigt til fordel for strukturernes vagt kodede kombinatoriske elementer. Til gengæld forestiller de sig, at disse elementer har en almengyldighed, der gør dem i stand til at foregribe fremtidige organiseringsmønstre.

Blandt den generation, der følger umiddelbart efter disse arkitekter, er det muligt at spore en langt mere afvisende holdning overfor muligheden for at genformulere den modernistiske arkitekturens ideologiske program. Peter Eisenman har beskrevet, hvordan hans generation mødte et totalt ideologisk tomrum efter den forudgående modernismes enorme uopfyldte ambitioner.² Et tomrum der opstod i erkendelsen af at modernismens ambitioner ikke lod sig realisere. Ja, tilmed at denne modernistiske arkitekturens formelle udsagn ikke, som modernismens arkitekter forestillede sig, var i stand til at undslippe 1800-tallets forhadte akademiske organiserings- og komposition-

sprincipper gennem rationalitet og videnskabeliggørelse.

For Eisenman og mange af hans jævnaldrende medførte denne erkendelse et fokusskift fra den modernistiske arkitekturs ideologiske indhold som syntes udtømt til den modernistiske arkitekturs formelle udsagn. Opmærksomheden blev rettet mod denne arkitekturs syntakser og kompositioner ud fra en forestilling om at disse udsagn fri sat fra deres ideologiske spændetrøje kunne radikaliseres i en kritisk dialog med det foregående og dermed frembringe andre erkendelser.

I denne tekst opfattes disse arkitektoniske forestillinger ikke som et nulpunkt, hvorfra arkitekterne er nødt til at genopfinde et etisk og samfundsmæssigt engagement. De repræsenterer nok et brud med den modernistiske arkitekturs ideologier, men her vil der blive argumenteret for at dette opgør samtidigt definerer en række forestillinger, som katalyserer en række aktuelle bestræbelser på at indarbejde arkitekturens eksterne relationer og betingelsesmuligheder i de arkitektoniske forestillinger.

Fra Europa til USA

I den berømte indledning til *Five Architects* fra 1972 diskuterer Colin Rowe modernismens skisma mellem form og ideologi i et bredere perspektiv. Rowe argumenterer for, at den revolutionære modernistiske arkitektur baserede sig på to forestillinger overtaget fra det 19. århundrede. Dels en positivistisk videnskabsforståelse og dels en hegeliansk teleologisk historieopfattelse, der blev kombineret i en vision om, at den modernistiske arkitektur gennem videnskabelig bearbejdning af fakta ville blive i stand til at løse alle arkitekturens problemer én gang for alle. Han pointerer, at der er en række uundgåelige og uundersøgte skismaer mellem den heroiske modernismes arkitektoniske udtryk som Rowe benævner *Physique* og dens ideologiske indhold eller *Morale*. Disse skismaer udspringer for eksempel af ambitionen om at bryde afgørende med den foregående arkitektur. Det fører til en forestilling om kontinuert originalitet og autenticitet der eksisterer parallelt med forestillingen om at være nået frem til en endelig løsning på arkitekturens udfordringer. Eller den udspringer af skismaet mellem forestillingen om en funktionelt specifik arkitektur betinget af omhyggelige empiriske studier og modernismens bygnings uniformitet uanset funktion.

Rowe argumenterer for at *physique* og *morale* aldrig lod

sig koble på den måde arkitekterne forestillede sig. Han understreger denne pointe ved at påpege ironien i at de problemløst lod sig skille da den europæiske modernisme krydsede Atlanten til USA i 1940'erne. Undervejs forsvandt de revolutionerende sociale forestillinger ubemærket og tilbage stod den modernistiske arkitekturs *physique*, der friktionsløst lod sig indarbejde i den amerikanske kapitalistiske kultur.

Rowe kritiserer og latterliggør i en vis udstrækning også den modernistiske arkitekturs grundlag, men ikke dens arkitektoniske udsagn. Han forenkler og karikerer modernismens forestillinger (et træk denne tekst viderefører) for at tydeliggøre at de er selvmodsigende og urealisable; men ikke desto mindre fortsat er aktive i arkitekternes selvopfattelse.

Hans kritik er naturligvis også et forsøg på at legitimere den formelle manipulation af det modernistiske arvegods, som de fem arkitekter Eisenman, Graves, Gwathmey, Hejduk og Meier præsenterer i det udstillingskatalog, teksten er skrevet til. Rowe forudser meget præcist, at de fem arkitekters tilgang vil blive udsat for voldsom kritik, fordi den vil blive anset som en formalistisk pervertering af den modernistiske arkitekturs sociale mål og forestillinger. Han forsøger på forhånd at imødegå denne kritik ved at pege på det legitime i en arkitektonisk udforskning af de aspekter, der blev fortrængt i den modernistiske arkitektur - for eksempel det subjektive, det kompositoriske eller de historiske relationer. Han hævder, at der knytter sig en stillingtagen til den intro- og retrospektion, som de fem arkitekter foretager, der ikke nødvendigvis er mindre værdifuld end fortsat at insistere på modernismens fortsatte gyldighed imod bedre vidende. Rowe plæderer i stedet for en produktiv defaultisme i det store tomrum modernismen har efterladt. Han præsenterer en arkitektonisk position, der stadig var i sin vorden først i halvfjerdsene og som vi i dag ved blev en af de vigtigste gennem sidste del af halvfjerdsene, op gennem firserne og ind i halvfemserne.

Og tilbage igen...

Rowes tekst opererer med to dikotomier der omhandler opsplitningen af form og programmatisk eller socialt indhold i arkitekturen og udvekslingen mellem en amerikansk og europæisk arkitekturtradition. New York Five approprierer den europæiske historiske modernisme frataget dens ideologiske indhold. Rem Koolhaas' *Delirious New York*.

A Retroactive manifesto for Manhattan fra 1978 opererer med de samme diktomier men foretager den diametralt modsatte bevægelse af New York Five. I Koolhaas 'tilbagevirkende manifest' analyseres og mytologiseres New Yorks højhusarkitektur fra et europæisk perspektiv. En af de vigtigste grunde til Koolhaas fascination af New York er, at det urbane grids pragmatiske egalisering af bystrukturen og at højhusenes stablede, uforbundne rum, frisætter det programmatisk indhold fra formen.⁴

Koolhaas mener som Rowe, at den europæiske modernisme slog fejl: Den var præget af en puritansk forestilling om en videnskabelig rationel beherskelse af arkitekturens brug såvel som dens former, der ikke tillod den at realisere dens forestillinger.⁵ Koolhaas bruger imidlertid denne erkendelse på en helt anden måde. Han opskriver i stedet den amerikanske skyskrabermodernisme, som han hævder lykkedes, hvor den europæiske modernisme fejlede. Denne pointe understreges ved at latterliggøre Le Corbusier – den europæiske modernismes mest fremtrædende og mest demagogiske fortalere. Det er med åbenlys skadefryd, Koolhaas beskriver, hvordan Le Corbusier ankommer til New York og ikke får den ventede heltemodtagelse af indbyggerne.⁶ Eller hvordan han rejser verden rundt som prinsen fra askepot med den modernistiske arkitektur som en anden glassko ingen kan eller vil passe.⁷

I *Delirious New York* opremser Koolhaas den amerikanske modernismes dyder. Han hævder, at den var en kvantitativ succes: Manhattans havde en eksplosiv og indtil da uset urban vækst i det tidlige 20. århundrede. Den udnyttede også den teknologiske udvikling bedre end den europæiske modernisme. Hvor den europæiske modernisme reproducerede industriens jernbetonanlæg som billede, da udviklede skyskraberarkitekturen en helt ny bygningstypologi baseret på nye teknologier som elevatoren, rulletrappen og klimaanlægget. Det skabte en både populær og populistisk arkitektur, hvad den europæiske modernisme aldrig formåede.⁸ Måske var den amerikanske modernismes applicering af historicistiske stilarter bagudskuende, men dens håndtering af kvantitative forhold, teknologi og underholdning gjorde dens måde at fungere på langt mere moderne end den europæiske modernisme, ifølge Koolhaas.

Reaktivering

Med Rowe's tekst som optik bliver det muligt at se to

beslægtede, men modsatrettede bevægelser, som reaktion på den modernistiske arkitekturs ideologiske sammenbrud. New York Five og Koolhaas reagerer på forskellige måder på modernisternes moralsk betingede sammenknytning af form og indhold. Amerikanerne fokuserer på den europæiske modernismes formelle strukturer rensset for ideologisk og socialt indhold, mens Koolhaas fokuserer på Manhattans programmatisk mangfoldighed, der er muliggjort af bymæssig tæthed og teknologisk udvikling.

Det er ikke svært at se de to bevægelser ført videre frem i halvfemsernes arkitektoniske diskussioner. Mest tydelig er kontinuiteten i Koolhaas' arbejde. Det er nærliggende at læse *Delirious New York*, som mere end et tilbagevirkende manifest for New York. Set i et historisk perspektiv er teksten i lige så høj grad et programskrift for Koolhaas' fremtidige arkitektoniske projekt. I *Delirious New York* er byen og arkitekturen forstæet i bredeste forstand vital, kaotisk og uforudsigelig. Den forbliver dybest set uforståelig og utilgængelig for arkitekten Le Corbusier, som vil rationalisere og beherske dens måde at fungere på.

Interessen for dén byggede verden, der er for vildtvoksende, kommerciel eller på anden måde for ukontrollabel til at kunne inkluderes i arkitekternes traditionelle selvpfattelse, forbliver et gennemgående tema i Koolhaas' tekster, hvad enten det gælder østasiatiske megabyers ukontrollerede byvækst, Atlanta-developperen Jon Jerdes megalomani eller shoppingfænomenets kvælende allesteds nærvær.⁹ Og kobles ofte til en opfattelse af arkitektonisk impotens, hvor arkitekten er den, der dårligst er i stand til at agere i denne vitale verden, fordi han eller hun forestiller sig at skulle ordne og beherske den gennem egne forestillinger.¹⁰

Koolhaas opererer i forlængelse af sin modernismekritik i et skisma mellem en skrækblandet fascination af det, der undslipper arkitektonisk indflydelse og en implicit faglig selvkritik. I *Delirious New York* omsættes dette skisma ikke i en udadvendt arkitektonisk strategi, men udmøntes i stedet i en række arkitektoniske projektfortællinger i bogens afsluttende del¹¹. Koolhaas senere projekter er næsten altid baseret på strategier der forsøger at aktivere et arkitektonisk potentiale i en analyse af de kommercielle, økonomiske, politiske omstændigheder arkitekturen indgår i og en lyst til at overskride vante arkitektoniske forestillinger om formel og programmatisk organisering. Det giver ofte projekterne et unostalgisk og pragmatisk præg, grænsende

til det banale eller opportunistiske, men altid udført med en sikker fornemmelse for det surrelle og poetiske potentiale i uforudsigelighed.

Interessen for at inddrage det der ligger uden for arkitektonisk beherskelse genfindes i en række repræsentanter for den hollandske generation der fik et international gennembrud i halvfemserne. Den findes for eksempel hos MVRDV, der hævder at arkitekturens aktuelle udfordring er kvantitativ snarere end kvalitativ.¹² MVRDV påpeger at den modernistiske arkitekts drøm om at skabe velordnede og meningsfulde omgivelser for den menneskelige udfoldelse i dag overskygges af de monumentale udfordringer de stadigt større og tættere bebyggede områder rejser. Forestillingen om at beherske dette felt gennem rationel organisering må opgives for i stedet at udvikle en kvantitativ forståelse af planlægningens og arkitekturens forudsætninger.

Umiddelbart kunne MVRDVs arbejdsform ligne de heroiske modernisters til forveksling: De instrumentaliserer arkitekturens planlægningsmæssige, økonomiske og bureaukratiske strukturer og data i diagrammer der omsættes rigtigt i totalplaner. Forskellen opstår gennem den totale accept af forelæggende konventioner og regelsæt. MVRDV erstatter den heroiske arkitekt med en absurd bureaukrat, der radikaliserer de givne reglers logik og accelererer det arkitektoniske udtryk langt udover det trivielle. Det resulterer ofte i en arkitektur, der viser overraskende rekombinationer af bygge- og byplanlovgivningens mulighedsfelter mens det andre gange fremstår som en nihilistisk kommentar beslægtet med Superstudio og Archizooms sene tresserprojekter.

Materialisme

Delirious New York fokuserer på de eksterne faktorer, arkitektfaget har svært ved at kontrollere og begribe. Derfor er det måske heller ikke overraskende at Koolhaas modernitetskritik og arkitektoniske selvrefleksion kan omsættes i en fornyet forestilling om hvordan arkitekturen skal agere i sin kontekst.

Det er lidt sværere at se, hvordan det er muligt at transformere *New York Fives* mistillid til, at arkitekturen kan determineres af noget uden for den selv til muligheden for at arkitekturen igen kan udvikles i relation til et ydre program og ikke kun i forhold til en intern arkitekturteoretisk og - historisk diskussion.¹³ Det er ikke desto mindre det, arkitekter som Greg Lynn, Jeffrey Kipnis og Sanford Kwinter

på forskellige måder forsøger at gøre. De hævder at den diagrammatisk betingede komplekse formorganisering, der karakteriserer den dekonstruktivistiske arkitektur kan udvikles til at møde fordringerne fra en stadigt mere kompleks omverden. De mener, at det med computeren som redskab, bliver muligt at håndtere mere komplekse geometrier og strukturer, der bedre og mere dynamisk end tidligere kan gå i dialog med komplekse samfundsmekanismer.

De tænker denne mulighed i forlængelse af en stadigt mere kompleks topologisk formverden og animationssoftware, der er i stand til at manipulere former og rum ved hjælp af vektoriserede kræfter i et computerskabt rum. Det fører til forestillingen om, at det er muligt at udvikle et abstrakt kontekstbegreb. En kontekstbegreb hvor arkitekturen ikke overtager umiddelbare visuelle eller strukturelle karakteristika fra det omgivende; men i stedet bliver i stand til at absorbere mere abstrakte informationer i den arkitektoniske form.¹⁴

Denne in-formation adskiller sig fra modernismens Tayloriserede optimering. Den er ikke rettet mod at determinere én ideal tilstand, men mod at skabe en informationsmættet kompleksitet, der har en mangetydig effekt i stand til at modsvare forskelligartede situationer. Projekternes plastisk kontinuerede, landskabelige opbygning sigter ofte mod at nedbryde klart definerede rumlige og funktionelle afgrænsninger. Det skaber flydende rum, der ikke er entydigt adskilt i forhold til specifikke programmer og dermed øger de uforudsete møder og skaber sociale udvekslinger mellem forskellige brugere.

Idealistisk efterbyrd

Med Rowes tekst som pejlemærke bliver det tydeligt, hvordan en række af de sidste ti til femten års mest interessante bestræbelser på at reformulere et eksternt program for arkitekturen i vid udstrækning fortsat katalyseres af den modernistiske arkitekturs sammenbrud i slutningen af tresserne. Bag de to forskellige positioner, der udgøres af den amerikanske blob-arkitektur og den hollandske pragmatisme, er det fortsat muligt at spore en fundamental skepsis overfor den heroiske modernismes teleologi. Det medfører ikke som i halvfjerdsenerne og firsernes arkitekturdiskussioner en tøven overfor et aktivt engagement i arkitekturens eksterne relationer. Dette engagement forsøger blot ikke længere at rationalisere og kontrollere de komplekse sammenhænge

arkitekturen udspiller sig i, men finder i stedet et performativt udgangspunkt i dem. De hollandske arkitekter forsøger at åbne eller ligefrem sprænge arkitekternes selvforståelse og deres metoder ved at inddrage mekanismer og logikker, arkitekturen traditionelt har distanceret sig fra. Den amerikanske forsøger ved hjælp af digitale teknologier at gentænke arkitekturens geometriske, programmatisk og tekniske grundlag så det bedre er i stand til at udtrykke og aktivere de komplekse relationer, arkitekturen indskrives sig i.

Dette engagement i en kompleks virkelighed er langt fra forestillingen om at arkitekten (igen?) kan spille en rolle som den rationelle koordinator af alle elementer til en afbalanceret helhed. Omvendt betyder det naturligvis ikke at enhver form for ideel forestilling om en overordnet arkitektonisk positionering fortøner sig i håbet om at aktivere en kompleks virkelighed. Noget kunne således tyde på, at det trods alt ikke alene var den arkitektoniske form der krydsede Atlanten, men at en vis idealisme fulgte med. I 1972 forsvarede Rowe lidt defensivt det kritiske projekt bag de fem arkitekters formelle tilgang. I den aktuelle diskussion har den kritisk intellektuelle position markeret sig med betydeligt større selvbevidsthed. Mest voldsomt er kritikken blevet formuleret af Sanford Kwinter. Han retter et frådende angreb på MVRDV i artiklen *'Le Trahison de Clercs (and other Travesties of the Modern)*.¹⁵ Han anerkender kvaliteterne i Rem Koolhaas arkitektur, men påstår, at de yngre hollandske arkitekter ikke har været i stand til at løfte denne arv. Han nægter ikke at MVRDV er i besiddelse af et betragteligt talent; men mener, at de har misrøgtet det i deres iver for at komme til at deltage i det hollandske byggeboom. Det har efter Kwinters mening medført, at de har opgivet enhver form for intellektuel kritisk stillingtagen til fordel for opportuniste. De overser væsentlige kritiske og historiske dimensioner i Koolhaas pragmatisk analyse af den sen- og eftermoderne arkitektur og urbanitet og er derfor ikke i stand til at udvikle et ligeså nuanceret arkitektonisk vokabular. Denne intellektuelle og arkitektoniske dovenskab udmønter sig, stadig ifølge Kwinter, i en ureflekteret gentagelse af OMAs konceptuelle og specifikke arkitektoniske strategier og kulminerer i MVRDVs *FARMAX* der skamløst kopierer Koolhaas' og Maus *S, M, L, XL* tætte kompakte format og eklekticistiske trash-æstetik.

Naturligvis er kritikken ikke kun rettet den ene vej.¹⁶

Måske er det alligevel (i et sidste postulat) muligt at hævde, at rollerne er byttet om. Måske er det er ikke længere muligt at kritisere den amerikanske kapitalistiske pragmatisme for formalisme og mangel på samfundsengagement fra en europæisk idealistisk position. Den modernistiske arkitekturs sammenbrud og senere markedskræfternes udhuling af de Vesteuropæiske velfærdsstater har sandsynligvis gjort det svært at fremføre sådanne argumenter med egentlig overbevisningskraft. I dag er det måske derfor snarere en amerikansk idealisme, der ser med bekymring på den europæiske pragmatismes flirten med markedskræfterne som et fravær af kritisk intellektuelt engagement?

AUTHORS

Claus Peder Pedersen

Arkitektskolen Aarhus

claus.peder.pedersen@aarch.dk

NOTES

¹ Fra Call for Papers "2006 – Architects – Agents of Change in the 21ST Century?" Annual symposium of the Nordic Association for Architectural Research. Nordic Research Workshop.

² The perceived failure of modern architecture to realize this utopia – either to supersede the nineteenth-century city or to mitigate its destruction after the bombings of the Second World War – became the primary condition confronting the architects of a generation which matured in the early 1960s. Their disillusionment and anger were in direct proportion to modern architecture's failure, as much with its unrealized aspirations – its castle of purity – as with their own sense of loss and the impossibility of return; these feelings were directed at the heroic fathers of modern architecture, both for having been and also for having failed. For Rossi's generation it was no longer possible to be a hero, no longer possible to be an idealist; the potential for such memories and fantasies had been taken away forever." Editor's Introduction. *The Houses of Memory: The texts of Analogy*, Peter Eisenman i *The architecture of the City*, Aldo Rossi. Cambridge, Mass. 1982. p. 4.

³ "Introduction" Colin Rowe i *Five Architects Eisenman Graves Gwathmey Hejduk Meier*. New York. 1975 (opr. 1972).

⁴ I beskrivelsen af en studietur til Berlin under hans studietid på AA skriver Koolhaas: I would never again believe in form as the primary vessel of meaning. "Field Trip A(A) MEMOIR (First and last...)" i *S, M, L, XL: Small, Medium, Large, Extra-Large*. Rem Koolhaas & Bruce Mau. Rotterdam, 1995.

- p. 227.
- ⁵ “It (skyskraberen. CPP) left as hedonistic instrument of the culture of Congestion; it returns from Europe brainwashed, instrument of an implacable Puritanism. Through a bizarre cross-fertilization of misunderstood rhetoric, American pragmatism and European Idealism have exchanged ethos; the materialistic philistines of New York had invented and built an oneiric field devoted to the pursuit of fantasy, synthetic emotion and pleasure, its ultimate configuration both unpredictable and uncontrollable. To the European humanist/artist this creation is only chaos, an invitation to *problem solving*: Le Corbusier responds with a majestic flow of humanist non sequiteurs that fails to disguise the sentimentality at the core of his vision of Modernity. *Delirious New York A Retroactive Manifesto for Manhattan*. Rem Koolhaas. New York, 1994 (opr. 1978). p. 271.
- ⁶ *ibid.* p. 265.
- ⁷ *ibid.* p. 259-60.
- ⁸ Skismaet mellem modernismens elitære avantgardistiske projekt og den forventede men udeblevne folkelige opbakning er også et tema i Rowes tekst.
- ⁹ Se for eksempel “Atlanta”, Rem Koolhaas i *S, M, L, XL: Small, Medium, Large, Extra-Large*. Rem Koolhaas & Bruce Mau. Rotterdam, 1995., “Junkspace. The Debris of Modernization” i *Project on the city 2. Harvard Design School Guide to Shopping*. Köln, 2001.
- ¹⁰ “Whatever happened to urbanism?”, Rem Koolhaas i *S, M, L, XL: Small, Medium, Large, Extra-Large*. Rem Koolhaas & Bruce Mau. Rotterdam, 1995.
- ¹¹ Den sidste af disse fortællinger ”The Story of the Pool” handler om arkitekt/svømmere der konstruerer en swimmingpool og sejler den over Atlanten fra Rusland til New York – måske i en poetisk kommentar til Rowes tekst?
- ¹² Datascape: sublimized pragmatism? Under maximized circumstances, every demand, rule or logic is manifested in pure and unexpected forms that go beyond artistic intuition or known geometry and replace it with ‘research’. Form becomes the result of such an extrapolation or assumption as a ‘datascape’ of the demands behind it. “*Datascape*” Winy Maas. *Farmax*. Rotterdam, 1998. p 102-103.
- ¹³ Jeg har tidligere behandlet denne amerikanske relation mere indgående i artiklen ”In and Out.” Claus Peder Pedersen i *Nordisk Arkitekturforskning* 3-2002.
- ¹⁴ Jeffrey Kipnis har betegnet denne sammensmeltning mellem form og information som ”hyperindeksikal”. Se ”Performance Anxiety?” Jeffrey Kipnis *2G* no. 16 2000/IV p. 8.
- ¹⁵ Se “FFE: Le Trahison des Clercs (and other Travesties of the Modern).” Sanford Kwinter I *Any* no. 24 1999. Titlen – ’De intellektuelles forræderi’ – parafraserer en tekst af Julien Benda fra 1927. I den plæderer Benda for en skarp adskillelse af de intellektuelles sfære fra den pragmatiske og politiske virkelighed. Civilisationen er, hævder Benda, et resultat af spræk-

ken mellem de to. Den intellektuelles uhindrede udvikling af humanistiske ideer og idealer uafhængigt af materielle interesser må ikke kompromitteres af den ’grå’ virkeligheds pragmatiske kompromisser styret af politiske og økonomiske interesser. Det er de intellektuelles fastholdelse af dette (uopnåelige) humanistiske ideal, der sikrer overordnede pejlemærker for menneskeheden. Når den intellektuelle direkte involverer sig i politik eller kaster sig ud i livsverdenens pragmatiske virkelighed og erstatter ideal med handling forsvinder denne sprække og dermed ultimativt selve grundlaget for humanismen.

- ¹⁶ I det upublicerede arbejdsrapport ’Om forestillingen om traditionel urbanitet’ beskriver Morten Daugaard og Tom Nielsen hvordan Koolhaas i en forelæsning på Berlage Institute refererer en diskussion mellem Peter Eisenman, Alejandro Zaera-Poli og Jeffrey Kipnis der i sin virkelighedsferne indforståede arkitektjargon gav ham mindelser om ’en sekt med et hemmeligt og for almindelig dødelige utilgængeligt sprog’.